

געפילטע פיש וקוסקוס

ישכנו יחדיו

רה. אולי יעלה בזה רצון בלב יהודים שהסתפקו עד כה להכיר החצי האחד של ירח עם ישראל, להכיר אף את החצי השני, שנותר חשוך לעיניהם עד היום הזה.

ראינו כי יהודי המיזרח לא היססו ללמוד ולקלוט הטוב שבתרבויות אירופה, בלי לזנוח את היהדותם. כך, למשל, נהגו יהודי תורכיה, יוון, בולגריה, סוריה, עיראק, מצריים ונמארה. בזכות פעולת אגודת "כל ישראל-חברים", היא "האליאנס" שמרכזה בפאריס, הם ספגו את תרבות צרפת. אולם שאיבה זו לא העבירתם על דעתם לומר כי מעתה עם ישראל הנו עם מערבי או אירופי.

על כן לפלא הוא כי יהודים אשכנזים, רובם מיוצאי גיטאות פולין, שהיו דורות רבים כלואים שם, ומנותקים מתרבויות מערב-אירופה ומנוזים על-ידי מיזרח-אירופה, נמצאו בקירוב אנשי-ירוח ובעיקבותם סתם עמד, שכלתה נפשם להגדיר עצמם כנושאי "התרבות המערבית", ואף מרחיקים לכת, ותוך שהם יושבים בקידמת אסיה מגדירים את העם בישראל כעם אירופי, כאומרים: "ליבנו במערב ואנכי בסוף המיזרח!" להדגמת נהיה זו נזכיר שנים בלבד, מני רבים. זאב ז'בוטינסקי כתב עוד בשנת 1930 בדונו, במיבטא העברי הרצוי:

"...אנחנו אירופיים וטעמנו המוסיקלי הוא טעם אירופי, טעמו של רובנישטיין ומנדלסון וביזה". הסופר חיים הזז כתב ("מעריב", 14.9.66):

"אנו הולכים על עברי פי תהום מבחינת הלבנטיניזם! עלינו לנסות ולהביא לעדות-המיזרח את התרבות האירופית. איננו יכולים להפוך לעם מיזרחי. יש לי התנגדות גדולה לדבר זה. עברנו דרך של

הרוסים, עמד סגנו משה פיאה, נצר ליהודים מגורשי ספרד.

באורנו, תחת שילטון העותומנים, פעלו האחים פרחי כמושלים, יועצים ושרי-אוצר. אלבר ענתבי עמד על מישמר זכויות היהודים בארץ-ישראל בשלהי השילטון התורכי.

בתחום הפעילות לשוב ארץ-ישראל ניכר מאמץ תמידי של יהודי המיזרח ארץ-ישראל. במחצית המאה השלוש-עשרה עלה ר' משה בן-נחמן (הרמב"ן) מספרד לירושלים והחל לארגן את השכילה היהודית ולקרב אליה את יהודי הארצות השכנות.

במאה ה-16 ניצל דון יוסף נשיא, מגולי ספרד בקיסרות העותומנית, את כוחו ומעמדו הרם בשילטון כדי לחדש את הישוב היהודי בארץ-ישראל והניח יסוד למלאכות יד לקיום העולים, כדי להפוך את טבריה למרכז יהודי גדול. במאה ה-18 ממשיך ר' חיים אבולעפיה את מיפעל דון יוסף נשיא.

עם יסוד התנועה הציונית המדינית על-ידי תיאודור הרצל, הצטרפו אליה מיטב יהודי בולגריה, וכן הגיעו נציגים ממצריים ומצפון אפריקה. אולם, חמש-עשרה שנים לפני קונגרס בזל ושנה לפני עליית ארבעת-עשר הבילויים מרוסיה, החלה עליה גדולה מתימן: בשנת

אם נבקש סיבה להעלות לכף זכות דבר מתוך מאמרו של יעקב שרת, "געפילטע פיש" בגליון 2296 של "העולם הזה", נמצא את גילוי-לבנו. בפתח מאמרו, הוא כותב:

"רבותי המלומדים, אתם יכולים לחשוב עלי מה שאתם רוצים. אני מצפצף עליכם. אני אגיד לכם מה שאני חושב על הגעפילטע פיש ועל הקוסקוס בלי מורא ולי משוא פנים..."

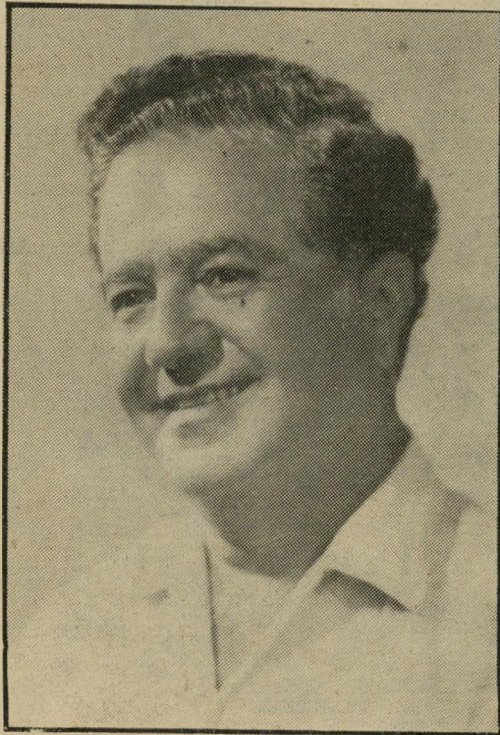
אם אולי ציפצופו הוא מכוון דווקא אל "המלומדים", הרי זה משום שהחליט להביע את רגשותיו העמוקים והכנים, תוך התעלמות ואף תוך התנגדות לנתונים מדעיים ועובדתיים שהם, כידוע, משאת נפשם ונחלתם של המלומדים. בעל המאמר גמר אומר בנפש להתרחק מדרך האמת ולהעות בשבילים אפלים ורועי רעל, רש ולענה, שינאת אחים, התנשאות וסניגיה למה שנקרא בפינו "תרבות מערבית".

אם זקפנו לזכות האיש את גילוי-לבנו, הבה נעשה חשבון המעלה הזאת ומישקלה. גילוי-לב יכול להיות לשיבוש של סופר, אולם דעת הקורא נתונה למסר הרעיוני שמביא לו הסופר. מצינו גילוי-לב גם אצל אנשי המטיפים לשינאה. תכונת ליבם זו אינה מכי פרת על רשותם. על כן, נניח לגילוי-לב זה ונפנה לדעות איש המאדים ולרעיונותיו.

זה האיש מעיד על עצמו כי הוא "אשכנזי, שסגן אורח חיים ודרכי חשיבה מערביים". את התרבות הזאת הוא מכנה בתואר המורכב, "אשכנזית-מערבית". מולה הוא מעמיד את נחלת הספרדים-המיזרחיים - שוממה וריקה.

לדבריו, האשכנזים פיתחו "תרבות מושגית ענפה - דתית, חילונית, מסורתית, ספרותית, גותית, לאו-מית ואילו עדות המיזרח - לא". ממש, מצטיירת

במחצית הראשונה של המאה העשרים נתנה יהדות ספרד שרי-מלחמה לאנגליה, שרי-מישפטים לצרפת, וסגן למרשל פישו, משחרר יוגוסלביה

1881 עלו 300 איש, ואחריהם, במרוצת השנים, עלו אלפים, עד כי עדת תימן העלתה לארץ עד ערב מיל-חמתי-השיחרור 40,000 נפש. עד מילחמת העולם הראשונה היו רוב תושבי הארץ מבני מגורשי ספרד ומעולי צפון-אפריקה ובני ארצות-המיזרח בכלל. ריכוזיהם הגדולים היו בירושלים, חברון, טבריה וצפת וכן בשכם, עזה ובאר-שב. בשנת 1936, כאשר היה צורך להפעיל את המלמ היהודי הראשון בארץ, נמל תל-אביב, עלו הסווארים היהודיים של נמל סלונקי היווני והתיישבו בקבע בארץ-ישראל.

בתחום פיתוח הלשון העברית והספרות העברית, ניכר חלקם של יהודי-המיזרח. בתימן, רבי שלום שבזי מחבר שירי אמנה, הגות ואהבת ציון. באיטליה קמה משוררת עברית, רחל מורפורגו (1790-1871). נמצאו קרוב ל-500 שירים עבריים שחברו על-ידי יהודי עיראק ב-250 השנים האחרונות.

הפצת השפה העברית כשפה מדוברת חיה והר-ראתה, החלו בידי יוסף הלוי, ליד תורכיה (1827-1917), מרצה לשפה החבשית בבית-הספר הגבוה ללימודי שפות בפאריס ומורה לעברית בבית-המדרש למורים של "כל-ישראל-חברים" בפאריס. הוא הירצה שיעוריו בעברית. אלעזר בן-יהודה הצעיר האזין להרצאותיו והושפע מדעותיו ומפעולותיו להחיית הדיבור העברי והחינוך העברי.

לרשימת חלוצי תחיית העברית יש להוסיף בראשה גם את שם ברוך מיטרני "בני" (1837-1919) שפעל ללימוד עברית בעיר אנדראנופול שבתורכיה, וישב בירושלים פרק זמן קצר וכתב בעיתון "החב"צ" (1848-1931) שם נסים בכר (1848-1931) שלימד עברית חיה בקוסטא ואחר-כך ניהל בירושלים את בית הספר של "כל-ישראל-חברים" והעסיק בו את אלעזר בן-יהודה ללמד עברית בעברית, כפי שנהג נסים בכר לפניו.

בעוד אשר קהילות אשכנז שיבשו את מיבטא העברי, רית, בהשפעת שפות ארצות גלותם, שמרו יהודי המיזרח על מיבטא עברי תקין וברור, שאף הוכר להיות המיבטא התקני של כלל ישראל. אלא ביקשנו לכסות את כל שיטחי הפעילות התרבותית של יהודי-המיזרח. כאמור, העלינו נטפים מעט מן האוקיאנוס הרחבי-ידיים של מורשת יהדות המיזרח

התרבות היהודית הלא-אשכנזית כמדבר ציה ושוממה. כך הוא מגלה את היקף ידיעותיו בתחום זה ועל אדניו הוא מציב בניין רם של התנשאות, של בזו ושינאה לאחים, "שלא שפר חלקם" להיוולד אשכנזים. ספק אם בעל המאמר קיבל השכלה בתחום הספרות הדתית. בכל זאת, יהיו לכתוב: "היצירה הדתית של עדות-המיזרח אינה חדשנית, אינה מעמיקה. כוחה בשינון, בבקיאיות, לא יותר מזה".

על היצירה הדתית של עדות אשכנז אינו מעיד דבר, אולם על-ידי שתקתו השלחנית מחד, ודברנותו המצלפה מאידך, הוא מבקש להשפיל ולכוף קומת יהודי המיזרח. וזהו עיקר בעינינו. התהלך פשוט ומבוך דברים שלמד ושמע עליהם - קיימים. דברים שלא למד ולא שמע עליהם - אינם קיימים. למזלנו, הוא שמע על תורה-הזהב של יהדות ספרד עד גרושם בסוף המאה החמש-עשרה. על כן הוא מודה בהשגיו יהדות ספרד בעידן ההוא, אבל לא יותר מזה.

האם נצא למנות פה כרוכל שמות גדולי היהודים הלא-אשכנזים שהם פאר העם כולו, שמא לא הגיע שימעם לזונוי יושבי המאדים? תיקצר היריעה מאוד. על כן נעלה טיפות מעט מן הים הגדול.

בתחום ההלכה והפילוסופיה נזכיר את הרמב"ם (1135-1204) שולד בספרד, גדל בצפון אפריקה וחי שנים רבות במצריים, מחבר "משנה תורה", "מורה נבוכים" וספרי רפואה.

ר' יוסף קרו (1488-1575) נולד בספרד, הגולה, ואחר התיישב בארץ-ישראל בעיר צפת. מחבר "בית יוסף" וכן "השולחן ערוך" המהווה מפעל קודיפיקציה אחרון של המישפט העברי.

הוגי ספרד חיברו את תורת הקבלה היהודית אשר על יסודה צמחה תנועת החסידות במיזרח-אירופה. רבני המיזרח נטלו חלק פעיל ופורח בספרות השאלות והתשובות שלא ידעה גבולות ושתרמה לקיום המישפט העברי ולפיתוחו.

בתחום הפעילות הציבורית נזכיר את מנשה בן-ישראל, שניהל משא-ומתן עם קרומול, שליט אנגליה, במחצית המאה השבע-עשרה, והשיב את זכות היהודים להתיישב באנגליה.

במחצית המאה התשע עשרה בלטו - בצרפת אדולף כרמיה, ובאנגליה משה מונטיפיורי, אשר חשו בשלילות קהילתיות להציל אחיהם בסוריה מעלילות דם שטלו בהם שונאי ישראל (1840).

במחצית הראשונה של המאה העשרים, נתנה יהדות ספרד לאנגליה שרי-מלחמה, לורד הורבילישה, ולצרפת את רנה קסין, לוחם לשחרור ארצו מעול הכיבוש הנאצי, שרי-משפטים ומנחה אמנת זכויות האדם, שהתקבלה על-ידי משפחת העמים. לימין המרשל טיטו, משחרר יוגוסלביה מעול הגרמנים

המדברים אצלנו על עלינוזות התרבות האשכנזית מאשימים את המאבק במחכונת שהעתיקו מעמי אירופה שבקירובם ישבו ומנחת זרועם סבלו

אלפים שנה עד שנעשינו לחטיבה תרבותית אירופית יהודית. אי-אפשר להחזיר עכשיו את הגלגל אחורנית ולקבל את תרבות תימן, מרוקו, עיראק. כשהם אומרים, "אנחנו" נתפסים דבריהם על-ידי הקורא כחלים על כלל ישראל. למעשה, את דעת עדות המיזרח לא חקרו ולא שאלו, ומבקשים לפנות עליהן את הטובה, להנחיל להן את "התרבות האירופית". זוהי עמדה מתנשאת, בדלנית, המקריבה את אחדות האומה על מיצוב התפארות שווא.

"התרבות המערבית", שלדברי יעקב שרת היא תרבות האשכנזית, אינה עשויה כולה ערכים אחידים ולא עור אחד. יש בה מן הטוב ומן הרע. המדע והטכנולוגיה, שראו תחילתם במערב אירופה, הינם היום נחלת כלל האנושות; יכול להגיע אליה כל עם, ממיזרח וממערב, מצפון ומדרום. אולם, כאשר מדובר במוסר וביחס השילטון לאזרח, אין לדבר על "תרבות אירופית" אחת, משום שמדינות אירופה נבדלות זו מזו בגישתן המוסרית והמדינית. לאיזה תרבות אירופית או מערבית מתכוונים חסידיה: האם לתרבות צרפת, סקנדינביה, אנגליה, גרמניה המערבית, גרמניה המזרחית, רומניה, יוגוסלביה, פולניה או ברית-המוצרות? הלא בתוך המיסגרת האירופית הזאת גם צמחה תורת הגזע, שהעלתה את המיפלצת הנאצית בארץ אשכנז, היא גרמניה. תרבות זו מצאה צידוק בהשליט רצונם של עמי אירופה על עמים נחשלים באסיה ובאפריקה במשך מאות שנים, בצל תורת עליונות עמים אירופים על זולתם. תרבות השליטים, המעריבים ביקשה לשחוק עד דק כל דבר בתרבות הנשלטים שהיה שונה מתרבות השליטים.

המדברים אצלנו על עליונות התרבות האשכנזית ממשיכים את המאבק בתוך בית ישראל הקטן במתכונת שהעתיקו מעמי אירופה, אשר בקירובם ישבו ומנחת זרועם סבלו. חסידי עליונות זו כסבורים שטובה הם עושים לאחיהם המיזרחיים, בערסלם אותם ממו-רשותם, למען יאמצו מורשות אשכנז ודוקא.

המשפיל את אחיו, את עצמו הוא משפיל, ובסוף הדבר יצא כל העם נחלש ונדכא. אם נשקה כולנו יחד באהבה את עץ החיים של ישראל, בפלגי מים של מורשות כל העדות, יגדלו על גיזעו כראם ענפים חיים ורחבים ובעלם נחיה כולנו.

נחדל-נא ללבות ריב אחים של שדות קרב של זרים, נרחיב סוכת שלום לכל קהילות ישראל. נפעל-נא לזקוף קומת קהילות שביושו שנים רבות על כי זרחה השמש על פניהם, ולליפיו נפשות זוות שדרסן מכבש העלבון והדיכוי התרבותי.

ד"ר אברהם מטלון, תל-אביב